

מדור להגנה בפני גזים והתקפות מהאוויר

מ. נמצא"כי

ה. ג. א. בתי-הספר

בעית ה.ג.א. בתי-הספר היא חלק מהבעיה הכללית של ההתגוננות בפני התקפות אויר.

בעיה זו מטפלות בה האגודות המקומיות של ה.ג.א. ומחלקת החינוך של הוועד הלאומי. היא נובעת למורים כצבור מאורגן, לתלמידים – שהם נושא הבעיה ולהורים – המעוניינים בה ענין ישר. למעשה הממשלה היא, שהיתה צריכה להיות הראשונה ליטול על עצמה את פתרון השאלות הקשורות בהבטחת חיי הילדים ובהמשכת חינוכם בשעת חירום, ופעולתה צריכה היתה להעשות מתוך שיתוף עם הגורמים שהזכרנו לעיל ובאמצעות הרשויות המקומיות; ברם עד היום לא עשתה הממשלה כלום בנידון זה. הדאגה לכך היא לעת עתה בבחינת "יומה פרטית". אדישות הממשלה לגבי בעיות ה.ג.א. בתי-הספר אינה יכולה לשמש נמוק להזנחתן, ויש לדון על כל השאלות בהיקפן המלא ולהתוות את הדרך לפתרונן.

אם כי גודעת חשיבות לכך, הן מנקודת השקפה חינוכית והן מנקודת-השקפה ציבורית, שגם בזמן מלחמה ימשכו הלמודים בתי-הספר, ברור, שיש להתחשב בראש וראשונה בשאלות בטחון חייהם של הילדים. על המעוניינים לדון ולהחליט, בהתאם לסכנה הנשקפת במקום זה או אחר, אם יש לכפות על ההורים לשלח את ילדיהם לבית הספר בשעת סכנה של התקפה מהאוויר, ימצאו מקומות שבהם יהא הכרח לסגור את בתי-הספר מפאת הסכנה הכרוכה בהמשכת הלמודים, כגון הערים הגדולות, ומאידך גיסא – במושבות המרוחקות אפשר יהיה להמשיך בלימודים.

כדרך כלל, הונח כעקרון יסודי בהתגוננות בפני התקפות אויר עקרון ה"פיזור", כלומר פיזור האוכלוסייה של הערים הגדולות, שנשקפת להן סכנה של התקפות מהאוויר, כדי שלא יהיו מכוּנסים במקום מסוים במידה כזו, עד שבמקרה של הרעשה יפגע בבת-אחת מספר אנשים מרובה, הן מפצצה אחת והן מהפצצה אחת. לפיכך, בשעת חירום מפנים את הערים מאותו חלק של הישוב האזרחי שאין לו הכרח להמצא בהן, ובראש וראשונה מפנים את בתי-הספר מהמקומות המסוכנים ומעבירים את הילדים למקומות יותר בטוחים.

קשה אמנם לקבוע בדיוק את גבולות המקומות המסוכנים והבטוחים, אולם באופן כללי מחלקים את הארץ, מבחינת הפינוי, לשלושה איזורים: מסוכן, ניטרלי ובטוח. האיזור המסוכן, שממנו יש לפנות חלק מהתושבים, כולל את הערים הגדולות ומחוזות התעשייה; את האנשים מהאיזור המסוכן צריך לקלוט האיזור הבטוח. איזור זה משתרע הרחק ממטרות צבאיות ובו נכללים הכפרים, המושבות וכיו"ב; האיזור הניטרלי הוא אותו חלק הארץ שאינו קולט את האנשים מהאיזור המסוכן, אך אין מפנים גם ממנו.

מהאמור לעיל נובע, כי הדרגה הראשונה בארגון פינוי בתי-הספר היא קביעת האיזורים, בהתחשב עם מידת הסכנה הנשקפת לארץ כולה מהתקפות אויר, וזו הנשקפת לכל איזור ומחוז במיוחד. אולם זהו, כמובן, תפקידה של הממשלה המרכזית.

הקבוצה זאת בהתייעצות עם המוסדות הנוגעים בדבר, ואמנם, באנגליה הורכבה ועלה מיוחדת לפינני, בראשותו של סיר ג'ון אנדרסון, ומסקנותיה נתקבלו על ידי הממשלה והונחו כיסוד לכל פעולת הפינני. גם בארץ-ישראל צריכה הממשלה לעשות כן, ובמיוחד שהדבר נוגע לישוב העברי - הרי שיתוף הסוכנות היהודית והועד הלאומי בדיונים ימנע בעתיד אי-הבנה ויביא לידי שיתוף פעולה של הישוב העברי בהגנה הפסיבית של הארץ בכללה.

הדרגה השניה בשאלת פינני בתי-הספר הוא ארגון היציאה והקליטה. יש לקבוע, אם פינני בתי-הספר יבוצע ביחידות מאורגנות על מוריהן, או שאין יכולת לארגן אה הפינני בדרך זו, ויהא צורך שהתלמידים יתפזרו אחד אחד בבתי-משפחות הגרות באיזורים בטוחים, או, אולי, צריך להמליץ על כך שהאמהות תלויה על הילדים. כן עומדת השאלה, במקרה שבמשפחה נמצאים, למשל, 3 ילדים הלומדים בבתי-ספר שונים - אם כל אחד צריך לצאת עם בית-הספר שלו, או שדרוש סידור המאפשר לשלושת הילדים להמצא יחד?

שאלה נוספת היא: מי הם הרוצים ללכת? אין מקום לפינני מתוך כפייה. אפשר רק להמליץ על הפינני, אבל אין להכריח את ההורים שישלחו את ילדיהם, וטעות היא לחשוב כי בלונדון, למשל, אין למצוא עתה ילדים*. צריך לסדר משאל לדי לקבוע מי מסכים לשלוח את ילדיו בשעת פינני בתי-הספר. הנסיון בארצות אחרות מראה בדרך כלל, כי החלק המכריע של ההורים מעריך את ערכו של אמצעי הגנה זה. כן יש לברר את מספר הילדים בגיל בית-הספר, שיהא צורך להעבירם ולברוק את אפשרות הקליטה של המקומות השונים באיזור הבטוח. אנו נתקלים כאן בעובדה שמספר מקומות קליטה בקרב ישובים קיימים הוא מועט מאד. אם באנגליה למשל הוסיפו למקומות הקליטה "פליטים" בשיעור של 18%-19% ממספר התושבים הקבועים שבהם, הרי פה בארץ יוצא, שיהא צורך להוסיף 300%-400% ביחס למספר התושבים של מקומות הקליטה. לפיכך יש לשקול את האפשרות של הקמת מחנות במקומות הקליטה. גם באנגליה נפתרה בעית הקליטה בחלקה ע"י הקמת מחנות, שהותקנו לצרכי רבע מיליון ילדים. מן המותר להדגיש, שאין מחנות מסוג זה דומים למחנה צופים המתוקן לשבוע ימים; הכונה היא למחנה שבו צריכים הילדים לשהות במשך חדשים, ואולי, שנים. הילד זקוק למקומות שינה, אכילה ולימוד, וכן לבתי-חולים, מגרשי משחק, מכבסות וכו'.

קיימת גם דרך שיכון אחרת. בשעת חירום קשה לבצע את הקמתם של המחנות מפאת המחסור בחמרי בנין וכיו"ב, ומתעוררת השאלה אם לא לראות כמפעל כלכלי לאומי את שיפור תנאי השיכון בקבוצות ובמושבים, כדי שיוכלו אח"כ לקלוט את הילדים מהאיזורים המפוינים. במידה ידועה יפתור הדבר עתה גם את שאלת חוסר העבודה. באנגליה, למשל, תוכנו תכניות הפינני בהתחשב עם התועלת הכרוכה בהן לעת שלום. המחנות הוקמו במקומות, שיוכלו לשמש בהם בתי-מרגוע לפועלים ומחנות קיץ לילדים.

הוצאות הפינני תעלינה כדי מאות אלפים לירות. נוסף להוצאות היסוד יש גם לכלכל את הילדים במשך תקופת המלחמה. כן צריכים במבשלות, כובסות, תופרות וכו', שיש לספק להן את צרכיהן. לגבי חשיבתה של שאלה זו תוכל דוגמת

* יש להעיר, כי בזמן האחרון מסקנות העתונות האנגלית הרצינית בדבר הצלחתו של פינני-רות: כמחצית המפוינים* סלונדון חזרו בינתיים. מתגברת כעת הנטייה, במקרה של החמרת המצב, לבצע פינני-חובה - המערכת.

חיפה ללמדנו הרבה. בספטמבר, עם פרוץ המלחמה, סברה הממשלה שיהא צורך להוציא מחיפה 35,000 תושבים. אנשי ה.ג.א. עוררו מיד את שאלת האחריות, ולא רק על הובלת האנשים למקומות הקליטה, אלא גם על ההוצאות הכרוכות בהעברת "המפונים" וכלכלתם במקומות הקליטה. בפגישה עם מושלי הגפות הקולטות בצפון הסבירו באיכות הישבים היהודיים, כי עם כל רצונם לשאת בעול הפינני, הריהם יכולים לתת רק קרקע לצריפים, שמירה ומים, אך אינם יכולים לספק אמצעי שיכון, כלכלה, לימוד וכו', למספר אנשים העולה פי כמה ממספר תושביהם הקבועים, או אף למספר קטן יותר. לא קשה לתאר את גודל האסון, שעלול היה לקרות לו העבירו, אפילו רק ליומים, מספר כה עצום של אנשים, בלא הכנת סידורי הקליטה הדרושים ומבלי שהממשלה תיטול על עצמה את האחריות לפינני על כל בעיותיו.

לא יפלא, איפוא, אם אני נוטה למסקנה, כי בתנאים הקיימים בארץ אסור להם למוסדות, לה.ג.א. ולמורים לטפל בעצם הפינני המאורגן של בתי-הספר, אפילו ליום אחד. זה עלול לגרום להרס ולחורבן כלכלי וציבורי. יש לקבוע תחילה את התנאים המאפשרים את הפינני, ורק לאחר הוצר תנאים אלה צריכה מחלקת החנוך לארגן את פינני בתי-הספר, באמצעות שירות הפינני של ה.ג.א. ומתוך שיתוף עם יתר הגורמים המעוניינים בכך.

כסיכום לבעית הפינני ברצוני להדגיש: מפניו אין להמנע במצבים ידועים. או שאנו נארגן אותו או שיכפו אותו עלינו, וצריך להזהר מאד מפניו המוני סטיכי שאי-אפשר להשתלט עליו, כשם שקרה בפולניה. לפיכך, יש לעבד בעוד מועד תכנית מפורטת של הפינני בכללו ושל פינני תלמידי בתי-הספר במיוחד. הדגשתי במיוחד את בתי-הספר, הואיל ופיננים מעורר בעיות נוספות, כגון ארגון הלימודים במקומות הקליטה והעסקת הילדים במשך 24 שעות של היממה. עבודתו של המורה הופכת ע"י כך לעבודת חינוך מתמדת לכל היום. דרוש להכין את המורה למילוי תפקידו החדש, הן מבחינה נפשית והן מבחינה ציבורית-לאומית.

בעיה נוספת, הדורשת את פתרונה, היא בעית הקמת מקלטים בבתי-הספר. הננו נתקלים כאן שוב בשאלת קביעת האיזורים, כי אין להתחיל בהקמת מקלטים בבתי-הספר, לפני שידועים תחומי האיזורים. ברור שבתי-הספר הנמצאים באיזור המסוכן חובה לסגור אותם בשעת מלחמה. מסיבה זו אין צורך בהקמת מקלטים בבתי-ספר אלה.

בה בשעה, באיזור הבטוח ובאותם חלקי האיזור הניטרלי שבהם אפשר להמשיך בלימודים, יש צורך במקלטים בבתי-הספר. צריך להבין שאין החלוקה לאיזורים מוחלטת במאה אחוז, ואין המושגים, בטוח ו"ניטרלי" מדויקים כמשמעם. סבורים, כי ההפצצה באיזורים אלה לא תהיה מכוונת ונשנית, אולם בכל זאת היא אפשרית. ביחוד אם האיזור אינו משתרע בריחוק מאיזור מסוכן, וגם אי-אפשר לקבוע מראש מה יהא בכונתו של האויב לעולל לנו. אמנם הסכנה הנשקפת לגבע אינה, למשל, כסכנה הנשקפת לחיפה, אולם גם גבע עלולה להיות מופצצת, ובפרט שארצנו קטנה וההאפלה תקשה על מציאת המטרות. מחמת הנסיבות הללו יש הכרח להקים מקלטים לתלמידי בתי-הספר בכל אותם המקומות שבהם הלימודים ימשכו, כלומר באיזור הבטוח ובאיזור הניטרלי.

כרגיל מעריכים את הוצאות המקלט ב"1.750-2.500 לאי לכל נפש. בנין בית-הספר אי-אפשר להתאימו כמקלט; תכנית הבנין של בית-הספר, המחייבת הרבה

אור ואויר, עומדת בניגוד גמור לדרישות ההגנה בפני הפצצות למיניהן. שינוי הבנין כולו מצריך הוצאות מרובות וגם מפחית מערכו כבנין המיועד לבית-הספר. אף אם קיים בבנין מרתף. אין ממליצים על התקנתו כמקלט יחידי עבור כל התלמידים, הואיל ובכל זאת לא יהיה מוגן בפני פגיעה ישירה. מסיבה זו אסור בהחלט לכנס בתוך מקלט אחד יותר מחמשים ילד. סידור חפירות בחצר בית-הספר או בשדה סמוך לבית-הספר, לפי תכנית נאותה, הוא הפתרון הטוב ביותר לשאלת המקלטים עבור התלמידים. באם בעיה זו לא תפתר בעוד מועד, יהא צורך להפסיק את הלמודים בכל הארץ למשך כל הזמן, שסכנת התקפה מהאוויר תהא מאיימת עליה. יש הבדל רב, במובן המוסרי והחינוכי, אם התלמיד נהרג בבית-הספר ואם נהרג בביתו, ואין דין ילד בודד שנפל קרבן כדין טבח של 50-60 ילדים בבת אחת. דוגמה מאלפת היא הפצצת בית-היתומים היהודי בורשה, שעליה הודיעה העתונות ואשר מסיבת ריבוי הקרבנות ועוצה את דעת הצבור העולמי.

ההוצאות על הקמת מקלטים הן מרובות ולשם כך יש הכרח בהשתתפות אקטיבית של הורי התלמידים, וכן צריך שהמורה והילד המבוגר יתנו ידם לעבודה זו בצורת עזרה ממשית בהקמת המקלטים. מקלטי-החפירות דורשים עבודת חפירה קבה וזו יכולה להעשות בידי המורים והתלמידים המבוגרים. המקלטים האלה צריך להקים בהתאם להוראות שאפשר להשיגן באגודות ה.ג.א. המקומיות.

בעיה נוספת של ה.ג.א. בבית-הספר היא התנהגות התלמידים בזמן התקפות אויר. יש להסביר לתלמידים ולהורות להם את כללי ההתנהגות בזמן התקפה אוירית. יתכן לעתים, כי נפץ הפצצה הוא שימשש אות להופעת מטוסי האויב, אולם בדרך כלל יש להנחית, כי התושבים יוותרו בעוד מועד על התקרבותם של אוירוני השונא. לפיכך צריך, שהתלמידים יבחינו בסימני האזהרה השונים. התנהגות התלמידים בשעה שימצאו ברחוב בזמן ההתקפה מהאוויר או בזמן צפירת האזעקה צריכה גם היא לשמש נושא מיוחד ללימוד. אם התלמיד שומע את אות האזעקה בדרכו לבית-הספר או בשעת חזירתו ממנו, עליו לשוב מיד הביתה (אלא אם נמצא בקרבת מקום לבית-הספר ובו יש מקלט). מובן, כי המקום המסוכן ביותר בזמן ההתקפה הוא הרחוב.

תכנית ההדרכה של ה.ג.א. לתלמידי בית-הספר נידונה עתה בועדה מיוחדת של מחלקת החינוך, והמורים יצטרכו להדריך את התלמידים בהתאם לה. הבעיה של חינוך הילדים להתגוננות בפני התקפות אויר גדונה באנגליה דיון יסודי. רבים היו מתנגדים להכנסת בעיות המלחמה והאימון בהתגוננות פסיבית לתוך כתלי בית-הספר. מיניסטריון החינוך התנגד בתחילת 1938 לשיתוף התלמידים בהתגוננות האזרחית, אך שינה את עמדתו בשנה שעברה. ובאנגליה הספיקו עוד לפני פרוץ המלחמה להקנות לתלמידים את הידיעות ההכרחיות בנידון זה.

כדי שהמורים יוכלו לאמן את תלמידיהם, הם יקבלו הדרכה במקצועות שרות ה.ג.א. לבית-הספר, שהוא אחד השרותים הלאומיים למשמר העם. אנשי השרות הזה יקבלו הדרכה בידיעות כלליות ובמקצועות ה.ג.א. בקורס מיוחד. הקורס יכול להכיל גם אנטי-גיות, אמון באמצעי הגנה בפני פצצות מרסקות וטפול בפצצות מציתות, ונוסף לזה יעברו מחזור של עזרה ראשונה כללית ולנפגעי גזים במיוחד. ברוב בתי-הספר עובדות אחיות, שתוכלנה להגיש עזרה ראשונה, אבל בנימן מלחמה, במקרה של פגיעה, יהיה מספר הזקוקים לעזרה מרובה ביותר, ולפיכך מן ההכרח הוא, שהמורים יהיה ביכולתם להגיש עזרה ולטפל בכבוי דלקות ועליהם לקבל הכשרה לכך. כמו

כן יהיה צורך לסדר כפעם בפעם תרגילי התגוננות שונים, בהתחשב עם תנאי המקום. המקלטים ואמצעי ההתגוננות הקיימים במוסד.
סקרת בקצרה את הבעיות הראשיות של ה.ג.א. בבתי-הספר. הדבר דורש שיתוף כל הגורמים המפורטים לעיל, דיון מהיר אך יסודי, והחלטה ברורה מצד המעוניינים לתת את חלקם להכשחת הילדים בפני התקפות מהאוויר.
יש להמריץ את כל הגורמים לצאת מנקודת הקפאון ולהתחיל בפעולה ממשית ואפקטיבית.

מהפעולה להתגוננות בפני גזים והתקפות-אוויר (ה. ג. א.) בארץ

ספרית ה. ג. א. לספריה נוסף עתה ספר-שימוש מס. 7 - «מסכת הגן לשרות האזרחי» - ובוה הגיע מספר הספרים שיצאו לאור לשה. כן נמסר לרפוס ספר-שימוש מס. 4 - «זהו גזים וטהור חמרים ועצמים».

מסכות-גז. חלוקת המסכות והתאמתן נעשית בחיפה באמצעות מדריכי אגודת ה. ג. א. ובתל-אביב באמצעות המדריכים מטעם המשמר האזרחי. המדריכים קיבלו הכשרה לכך בקורס שהתנהל בהדרכתו של יועץ הסוכנות לעניני ה. ג. א.

אגודות ה. ג. א. לאגודות אשר בחיפה, ירושלים, פתח-תקוה, רחובות, גוש דן וגושי השרון והשומרון נוספו עתה אגודות חדשות: בראשון-לציון, בנס-ציונה ובגוש הנגב. האגודות הללו מארגנות את פעולות ה. ג. א. בגושיהן ובמחוזותיהן וממלאות את תפקידן זה גם מטעם ועדי המקומות והמועצות המקומיות. בזמן האחרון נפרת התענינות רבה יותר מטעם הממשלה בקשר עם פעולות ה. ג. א. על האגודות יהיה מוטל לבצע את כל ההכנות להתגוננות הישיב בפני התקפות אויר בעזרת הממשלה והרשויות המקומיות.

מקלטים. משרד יועץ הסוכנות לעניני ה. ג. א. פרסם בצורת חוזר חוברת על «מקלט חפירה בחצר הבית». חוברת זו, הכתובה בשפה קלה ומוסברת על ידי תכניות וציורים, תוכל לשמש בידי כל אחד ואחד ללמוד ממנה את דרך הקמת המקלט עבור משפחתו. נוסף לזה עומדות להופיע עוד שתי חוברות על «מקלטי חפירות צבוריים» ועל «מקלט ביתי מעל פני-הקרקע», שיהא בהן כדי להשלים במידה ידועה את הידיעות הדרושות להקמת מקלטים בעיר ובכפר.

קורסים. בימים 23-27 לפברואר התקיים במושב צופית קורס למדריכים מקומיים לה. ג. א. השתתפו בו 26 חניכים מ-20 נקודות שבשפלת-החוף, החל מזכרון-יעקב וגמור בשכונת בורוכוב. הקורס סודר על ידי הסוכנות היהודית, ובוצע בהדרכתו של מ. נמצא-בי.
בזמן האחרון נתקיימו גם שני קורסים ממשלתיים לה. ג. א. - האחד בירושלים והשני בחיפה. לקורסים אלו נשלחו חניכים גם מטעם אגודות ה.ג.א. הקורסים התנהלו בשפה האנגלית, ודבר זה מקשה על המדריכים גומרי-הקורסים, שהם צריכים אח"כ למסור את הידיעות בשפה העברית.